

LUNDS
UNIVERSITET

Rektor

REMISSVAR

2008-07-03

Dnr RÅ 2008/112

1

Kulturdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Remissvar SOU 2008:26 Värna språken – förslag till ny språklag
ert dnr Ku 2008/664/kv

Lunds universitet överlämnar bifogat remissvar utarbetat av fakultet humaniora och teologi, Lunds universitet.

På rektors vägnar

Maria Wennerström
Akademisekreterare
Lunds universitet

Remissvar till: Värna språken – förslag till språklag (SOU 2008:26)

Inkommet från område humaniora och teolog, Lunds universitet

Den nästan 300-sidiga texten är välgjord och insiktsfull och belyser språksituationen i Sverige (och världen) väl och på ett sätt som motiverar behovet av en svensk språklag. Lagförslaget med sina 16 paragrafer på två sidor är med nödvändighet allmänt hållt men kan som ramlag få betydelse genom att utstaka språkpolitikens inriktning. Man kan förutse att preciserande lagar och förordningar i framtiden kommer att bli angelägna.

Nedan följer inledningsvis ett par allmänna synpunkter och därefter kommenteras ett antal centrala ord och fraser i lagförslaget för att diskutera hur entydiga de är och i vilken mån de pekar åt rätt håll.

Några allmänna punkter

En huvudfråga är om språklagen ska ingå i grundlagen eller ej (den omarbetas ju just nu). Vår hållning – till skillnad från förslaget – är att de centrala paragraferna om svenska språket som huvudspråk och innebörden av detta begrepp avgjort bör införas i grundlagen.

De brukare som behärskar och vill använda minoritetsspråken i Sverige bör självfallet stödjas och uppmuntras, men enligt vår mening är det tveksamt om det är en realistisk eller önskvärd språkpolitik att revitalisera dessa språk och garantera deras existens för framtida generationer. Man bör undvika lagskrivningar som binder staten till ökande insatser under oöverskådlig tid. Ett alternativ värt att diskutera vore att låta det politiska och ekonomiska ansvaret för minoritetsspråken i Europas nationalstater överföras till den Europeiska unionen.

Vi är tveksamma till påståendet (eller utgångspunkten?) att inget av lagförslagen innebär (får innebära?) ökade ekonomiska åtaganden för staten. Om andemeningen i paragraferna om minoritetsspråken ska bli något annat än vackert tal kan betydande insatser i fråga om ekonomiska och personella resurser bli nödvändiga: för forskning, lärarutbildning, undervisningsverksamhet etc.

Några nyckelord i lagförslaget

Vi vill nedan fästa uppmärksamheten på problem med ett antal uttryck som spelar en viktig roll i förslaget.

1. *utveckla språk*. Språk av olika slag nämns många gånger i förslaget. Ordet språk är

emellertid flertydigt, och bör användas med försiktighet. Det kan avse dels

1) kollektiva språkssystem, t.ex. svenskan, de nationella officiella minoritetsspråken, teckenspråket, dels 2) den individuella språkkompetensen. När det sägs i 6§: "Det allmänna har ett särskilt ansvar för att svenskan används och utvecklas" är det liksom i 12§ som behandlar svensk terminologi fråga om språkssystemet. I 15§ som handlar om den enskildes tillgång till språk står det: "Var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska". Här betyder utveckla snarast "öka sin kompetens i" vilket också kan ske genom att använda språket. Stryk för tydlighets skull ordet *utveckla* eller ersätt det med *utveckla sin kompetens* i när det är fråga om det. Den enskilde kan inte åläggas att berika ett helt språk genom att t.ex. förbättra grammatiken, låna in, ersätta eller skapa nya ord.

2. (*särskilt*) *ansvar*. Även om lagen enligt direktiven inte ska ta upp sanktioner bör man kunna utkräva ansvar och i varje fall kunna tala om huruvida vederbörande har tagit sitt (*särskilda*) ansvar. *Det allmänna* åläggs ansvar på flera håll i förslaget och eftersom det knappast är omedelbart begripligt bör det preciseras, t.ex. genom att tala om huruvida det är kommunen, staten eller någon speciell myndighet som måste ta på sig den verksamheten och de kostnader som kan vara förenade med uppgiften. I 16§ sägs det svepande att det allmänna ansvarar för allt som nämns i 15§. Det är omfattande uppgifter och det finns risk för att någon tycker sig inte ha fått möjlighet att utveckla och använda sitt modersmål såsom utlovas i sista stycket i 15§ – det finns som nämns i utredningen åtminstone 150 olika modersmål i Sverige.

3. *värna*. Detta ord användes normalt om något som är hotat, i förslaget 2§ om tre företeelser: svenskan, den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk. Vi observerar att ordet användes utan prepositionen *om* (bara *värna svenskan*, inte *värna om svenskan* etc.) liksom i utredningen titel *Värna språken*. Båda uttrycksätten är väl korrekta – kanske har *värna* utan *om* en särskilt positiv klang. Det kan vara rimligt att kommentarerna nämner universitetens uppgift att utforska och dokumentera inte bara svenskan utan också minoritetsspråken.

4. *skydda*. Ordet *skydda* betyder ungefär detsamma som *värna* (*om*). Det används i förslaget alltid tillsammans med *främja*, men bara om de nationella minoritetsspråken (8§) och 9§ det svenska teckenspråket. Avser förslaget att skilja mellan *skydda* och *värna*? Om inte rekommenderas *värna*. Om det bara är fråga om stilistisk variation skulle man kunna använda *slå vakt om* som ett alternativ. Vi menar att *främja* är ett starkare ord som bör nyttjas med försiktighet om man inte menar "gynna".

5. *främja*. Ordet är ungefär liktydigt med *prioritera*, *sätta framför*, *sätta före*, *gynna*. Ordet frammanar en valsituation och leder till frågan om vad som skall stå tillbaka. Enligt förslaget (2§) skall svenskan bara värnas, medan 8§ talar om det allmännas ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Ett problem är att *främja* ofta antyder ett nollsummespel: ett språk främjas då på bekostnad av ett annat. Men det är tveksamt om direktiven har avsett att främja något minoritetsspråk eller teckenspråket i någon valsituation. Man måste fråga sig vad det skulle innebära att främja t.ex. jiddisch eller romani på bekostnad av svenskan eller andra språk. Skall man försöka sprida dessa språk mera? Det vore ärligare att bara tala om att minoritetsspråken skall värnas såsom görs i utredningens titel *Värna språken*. Utredningen skulle väl knappast kunna ha getts titeln: *Främja minoritetsspråken*. Ordet *främja* passar inte såvida man inte tänker på en uttunnad betydelse liktydigt med *stödja*, ett ord som också skulle kunna användas vid sidan av *skydda* och *värna*.

6. *ha tillgång till*. I flera sammanhang talas om *ha tillgång till* särskilt 15§. Vi uppfattar det som det svagaste åtagandet i lagförslaget och det är inte så lätt att begripa

på vad sätt det allmänna som det står i 16§ skall ansvara för att den enskilde ges tillgång till språk. Vad ska det allmänna göra mera konkret? Och är det realistiskt att vänta sig att det allmänna kan göra det? Kan man avgöra om det allmänna tagit sitt ansvar? Det är mycket viktigt att veta om formuleringen innebär att det allmänna har skyldighet att tillhandahålla lärarutbildning, undervisning, språkbeskrivningar, vettig standardisering av ortografin etc.

7. *rätt att använda*. Förslaget nämner i olika sammanhang rätten att använda t.ex. nationella minoritetsspråk. Vi menar att begreppet "rätt att använda" är oklart på ett riskabelt sätt, eftersom det kan innebära inte bara rätten att tala och skriva språket utan också rätten att bli förstådd. Att ingen ska hindras att använda sitt språk är i dag en självklarhet. Det politiskt svåra är i vilken utsträckning den talande eller skrivande ska ha rätt att bli förstådd på sitt minoritetsspråk av det allmänna och av övriga medborgare i olika sammanhang. Svenskan är och förblir huvudspråket och måste i princip behärskas som första eller andra språk av landets medborgare på en nivå som medger full samhällelig delaktighet.

Några andra kommentarer

3§ fastslår att språklagen ska vika för annan lag om de båda är i konflikt. Det är svårt att avgöra vilka och hur stora motsättningar det här kan bli fråga om. Språklagen försvagas genom ett sådant allmänt undantag. Man kan undra om nedgraderingen av språklagens bestämmelser beror på att inga sanktioner är knutna till dem. Ansvaret för brott mot dem kan ju inte utkrävas av "det allmänna" – eftersom ansvaret ligger hos "det allmänna" självt. Man skulle i varje fall ha önskat sig ett förslag om en mera preciserad ordning för hur konflikter mellan språklagen och andra lagar bäst bör hanteras. (Så sker t.ex. i 10§ där överordnade lagar och undantag nämns.)

4§ och 5§ fastslår att svenska är huvudspråk i Sverige. Detta är en efterlängtd nyckelparagraf, men den säger inte att svenska ska vara huvudspråk utan använder ordet *är*, vilket kan tolkas bara som ett konstaterande. Kommentarererna ger goda motiveringar för valet av karakteristiken "huvudspråk". Möjligen skulle man här också påminna om att svenskan är majoritetsspråket, eftersom termen minoritetsspråk självklart används i andra av språklagens paragrafer. Åtminstone i kommentarererna kunde också svenskans speciella status i Sverige ha nämnts, som bärare av skriftkultur och identitet.

6§ talar om att det allmänna har ansvar för att svenska språket används och utvecklas. Det är vår mening att lagen explicit bör säga att svenska språket skall vara undervisningsspråket i alla skolor som drivs med offentliga medel. Vid tillämpningen kunde undantag från detta krav medges. För rätt till undantag bör det krävas och kontrolleras att skolan garanterar lärarnas språkliga kompetens och har en fungerande plan för att säkra parallellspråkighet. Det bör utsägas att svenska som huvudspråk gäller också för universiteten även om det här i högre grad kan bli nödvändigt att använda t.ex. engelska i undervisning och forskning. Ansvaret för en rimlig språkpolicy bör vila på universitet och högskolor själva, men staten bör ställa som villkor för bidrag att undervisningsanstalten har en specifik plan för avvägningen mellan svenska och andra språk, inklusive krav på lärares och elevers språkfärdighet, säkring av parallellspråkighet m.m. Vi hittar inget ställe där uppgifterna för det statliga Språkrådet preciseras. Det är väl möjligt att detta bör sker på en annan nivå än i lagparagraferna. Åtminstone i kommentarer bör dock Språkrådets roll (så som sker med Terminologicentrum) anges. Det är då självfallet att Språkrådet ska granska implementeringen av språklagen i det allmännas verksamhet, men enligt vår mening är det lika viktigt att Språkrådet också är uppmärksam på språksituationen inom andra samhällliga sfärer, t.ex. näringslivet.

Rekommendationer

- 1) Svenska språkets status som huvudspråk ska fastställas i grundlag.
- 2) Språklagen ska explicit fastställa att svenska är huvudspråk i skolan och vid universitet- och högskolor
- 3) Språkliga förslag:

Försiktighet ska iakttas med användandet av orden *utveckla* och *språk*. Ordet *utveckla* bör inte användas så att man kan tro att den enskilde ska behöva bidra till att utveckla kollektiva språkssystem, däremot kan han/hon hjälpas att öka sin egen språkliga kompetens.

Ordet *främja* ska användas försiktigt. Man bör inte lagstifta om att främja minoritetsspråk, om man inte menar det utan bara menar att de ska stödjas. Om man däremot menar det bör lagen också säga att man ska främja svenskan. Eftersom lagförslaget tydligt främjar svenskan bör man överväga att 6§ formuleras ärligare och mindre försiktigt och skriva: Det allmänna har ett särskilt ansvar för att svenskan främjas, används och utvecklas.